

СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
SOCIAL POLICY: REALITIES AND PROSPECTS

У статті розглянуто проблеми сутності соціальної політики. Проаналізовано підходи до визначення даного поняття в контексті побудови і функціонування соціальної держави. Представлено нагальні проблеми соціальної політики в Україні, окреслено її пріоритетні напрями та невирішені завдання. Підвищення якості життєдіяльності населення є нагальною потребою сучасної України, зумовленою необхідністю консолідації суспільства, об'єднання зусиль усіх його верств для реалізації цілей соціального розвитку з орієнтацією на досягнення високих соціальних стандартів та нормативів, узагальнення теоретичних і практичних заходів держави у сфері створення та регулювання соціально-економічних умов життя суспільства, усунення негативних наслідків функціонування ринкових процесів, забезпечення соціальної справедливості та соціально-політичної стабільності у країні; системи правових, організаційних, регулятивно-контрольних заходів держави з метою узгодження цілей соціального характеру із цілями економічного зростання.

Ключові слова: соціальна політика, стратегія, людський капітал, соціальна сфера, сталий розвиток.

В статье рассмотрены проблемы сущности социальной политики. Проанализированы подходы к определению данного понятия в контексте построения и функционирования социального государства. Представлены насущные проблемы социальной политики в Украине, определены ее приоритетные направления и нерешенные задачи. Повышение качества жизнедеятельности населения является насущной необходимостью современной Украины, обусловленной необходимостью консолидации общества, объединения усилий всех его слоев для реализации целей социального развития с ориентацией на достижение высоких социальных стандартов и нормативов, обобщение теоретических и практических мер государства в области создания и регулирования социально-экономических условий жизни общества, устранения негативных последствий функционирования рыночных процессов, обеспечения социальной справедливости и социально-политической стабильности в стране; системы правовых, организационных, регулятивно-контрольных мероприятий государства для согласования целей социального характера с целями экономического роста.

Ключевые слова: социальная политика, стратегия, человеческий капитал, социальная сфера, устойчивое развитие.

В статье рассмотрены проблемы сущности социальной политики. Проанализированы подходы к определению данного понятия в контексте построения и функционирования социального государства. Представлены насущные проблемы социальной политики в Украине, определены ее приоритетные направления и нерешенные задачи. Повышение качества жизнедеятельности населения является насущной необходимостью современной Украины, обусловленной необходимостью консолидации общества, объединения усилий всех его слоев для реализации целей социального развития с ориентацией на достижение высоких социальных стандартов и нормативов, обобщение теоретических и практических мер государства в области создания и регулирования социально-экономических условий жизни общества, устранения негативных последствий функционирования рыночных процессов, обеспечения социальной справедливости и социально-политической стабильности в стране; системы правовых, организационных, регулятивно-контрольных мероприятий государства для согласования целей социального характера с целями экономического роста.

УДК 351.84

Смагло О.В.

к.е.н., доцент кафедри фінансів
Вінницький торговельно-економічний
інститутКиївського національного
торговельно-економічного університету

The article deals with the problems of the essence of social policy. The approaches to the definition of this concept in the context of the construction and functioning of a social state are analyzed. The urgent problems of social policy in Ukraine are presented, its priorities and unresolved problems are outlined. The algorithm of formation and realization of the strategy of social policy is presented, systematized institutions of implementation and basic tools. Increasing the quality of life of the population is an urgent need of modern Ukraine, conditioned by the need for consolidation of society, uniting the efforts of all its strata to realize the goals of social development with an orientation towards achieving high social standards and norms. Generalization of theoretical and practical measures of the state in the field of creation and regulation of socio-economic conditions of society, elimination of negative consequences of the functioning of market processes, ensuring social justice and socio-political stability in the country; system of legal, organizational, regulatory and control measures of the state in order to reconcile the goals of social character with the goals of economic growth. Social policy should be built on the basis of mutual responsibility and mutual obligations of the state and the population. In the conditions of unstable economic development, it should be adequate to the state of development of the economy, promote stabilization of production and provide the minimum necessary standards of living standards of the population. It is determined that social policy is based on the principles enshrined in the law, namely: social justice, general solidarity and mutual responsibility (legality). To ensure compliance with the principles enshrined in the law, the approach to monitoring the results of the state social policy in such areas as socio-political (analysis of the activities of political institutions in order to predict variants of development of social systems) has been improved; socio-economic (the estimation of systematic and forecast of the development of socio-labor relations, which, based on the principles of social justice, social solidarity, social legality, allows us to determine the validity of administrative decisions and the degree of responsibility for their implementation).

Key words: social policy, strategy, human capital, social sphere, sustainable development.

Постановка проблеми. Розвиток великих соціально-економічних територіальних комплексів субнаціонального рівня завжди має бути узгоджений із політикою держави, що реалізується органами публічної влади у різних сферах суспільного життя: економічній, науково-технічній, соціальній, гуманітарній та природоохоронній. Як і в будь-якій соціальній державі [6, с. 1], в Україні найбільша увага приділяється здійсненню соціальної політики, реалізація якої спрямована на працевлаштування тих, хто здатний і бажає працювати, захист прав і свобод людини, створення доступних систем охорони здоров'я та освіти, розвиток системи соціальної підтримки малозабезпечених верств населення, боротьбу з бідністю, злочинністю, попередження соціальних конфліктів тощо. Незаперечним є те, що соціальна політика має ґрунтуватися на піз-

нанні законів суспільного розвитку, виявленні в усіх сферах суспільного життя глибинних тенденцій, що зумовлюють процеси самореалізації людиною власного соціального потенціалу, впливають на її соціальну безпеку, а також у здійсненні цілеспрямованого впливу на них суб'єктів регулятивної діяльності [3, с. 5]. До таких суб'єктів насамперед належать органи публічної влади (державного управління і місцевого самоврядування), які нині знаходяться у стадії реформування на засадах децентралізації.

В умовах соціально орієнтованої ринкової економіки утвердження принципів справедливості здійснюється завдяки реалізації заходів соціальної політики. Соціальна політика – це діяльність державних і громадських інститутів, суспільних груп та окремих осіб (суб'єктів соціальної політики), спрямована на реалізацію соціальних потреб людини,

що забезпечують її життєдіяльність і розвиток як соціальної істоти на основі принципу соціальної справедливості за беззастережного дотримання її громадянських прав та свободи.

У конкретнішому визначенні соціальна політика являє собою комплекс соціально-економічних заходів держави, місцевих органів влади, підприємств, організацій, спрямованих на захист населення від безробіття, підвищення цін, знецінення трудових заощаджень. Її мета – забезпечити гідний рівень життя, який виражається у певній кількості та якості споживчих благ і послуг, починаючи з «первинних», що задовольняють потреби працівників у продуктах харчування, одязі, засобах пересування, підтримці здоров'я, і закінчуючи найскладнішими потребами, пов'язаними із задоволенням духовних, моральних, естетичних запитів.

Головним у соціальній політиці є обов'язок держави гарантувати законодавчо, соціально й економічно нормальні для даного історичного періоду умови, які забезпечують самостійне життя, свободу вибору життєвого шляху, сфери діяльності, відповідальність за свої дії, «плату» за рівень особистого добробуту і становища у суспільстві. Соціальна політика повинна будуватися на основі взаємної відповідальності та взаємних обов'язків держави й населення. В умовах нестабільного розвитку економіки вона має бути адекватною стану розвитку економіки, сприяти стабілізації виробництва та забезпечувати мінімально необхідні стандарти життєвого рівня населення.

Поняття «соціальна політика» давно в широкому сенсі слова використовується, охоплюючи всі відносини в суспільному житті. У вузькому сенсі «соціальна політика» являє собою комплекс соціально-економічних заходів держави, підприємств, організацій, місцевих органів влади, спрямованих на захист населення від безробіття, поліпшення рівня й якості життя населення тощо.

Соціальну політику в широкому розумінні слід розглядати як сукупність теоретичних принципів і практичних заходів, що розробляються й реалізуються державними та недержавними органами, організаціями та установами і спрямовані на створення необхідних умов життєдіяльності, задоволення соціальних потреб населення, створення в суспільстві сприятливого соціального клімату. Відчувається потреба в дослідженні пріоритетів сучасної соціальної політики, систематизації й узагальненні підходів до вирішення теоретичних і прикладних питань, які сприяють виходу України на траєкторію сталого розвитку, подоланню кризи в системі зайнятості та ринку робочої сили, створенню нових і збереженню існуючих робочих місць, розвитку професійного навчання працівників на виробництві, підвищенню дієвості заходів із реформування політики заробітної плати, врегулюванню проблем зайнятості членів особистих

селянських господарств, пенсійного забезпечення, поглибленню адресної соціальної допомоги, стабілізації рівня життя населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фундаментальні дослідження проблем соціального забезпечення знайшли відображення в наукових працях багатьох провідних українських і зарубіжних учених. Вагомий внесок у розроблення окремих аспектів цієї проблеми зробили Г. Беккер, А. Блінова, Б. Вейсборг, А. Гальчинський, М. Долішній, С. Дорогунцов, А. Маршал, Дж. Мінцер, В. Петті, Д. Рікардо, А. Сміт, С. Струмлінін, Т. Шульц та ін. Широкий спектр актуальних соціальних проблем у галузі науки державного управління розкрито у працях українських учених В. Авер'янова, В. Воротіна, О. Ігнатенка, В. Князева, В. Куйбіди, О. Лебединської, В. Мамонової, В. Мартиненка, Ю. Сурміна, А. Ткаченка та ін. Різноманітні аспекти соціальної політики відображено у працях В. Бабкіна, В. Близнюка, Т. Ганслі, Н. Гринчук, М. Долішнього, Е. Лібанової, Дж. Маджоне, О. Макарова, Б. Нельсона, В. Скуратівського, В. Трощинського, П. Шевчука, В. Юрченка та інших науковців. Але сьогодні надзвичайно важливим для сучасної України є налагодження такого організаційно-економічного забезпечення розвитку соціальної сфери, який би на основі впровадження принципів прозорості, відповідальності, результативності, послідовності сприяв істотному підвищенню рівня економічної ефективності й досягненню соціальної справедливості у цій сфері.

Постановка завдання. Мета статті – систематизувати нагальні проблеми соціального забезпечення населення в Україні, окреслити пріоритетні напрями соціальної політики та невирішені завдання, запропонувати шляхи вдосконалення формування та реалізації стратегії соціальної політики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нині особливо актуальним стає питання про вибір стратегічних пріоритетів розвитку України. Очевидно, що ключовим напрямом довгострокової соціально-економічної політики держави є послідовне поліпшення якості й рівня життя населення на основі підвищення конкурентоспроможності національної економіки та її виходу на траєкторію сталого розвитку.

Згідно із Сучасним економічним словником, соціальна політика – це політика, яка проводиться державою, курс дій щодо здійснення соціальних програм, підтримки доходів, рівня життя населення, забезпечення зайнятості, підтримки галузей соціальної сфери, запобігання соціальним конфліктам.

Визначаючи зміст соціальної політики, насамперед наголошується на створенні умов для більшої зайнятості й визнаних державою життєвих стандартів споживання, доступності освіти, медицини й т. п. Центральною в соціальній політиці є проблема бідності й перерозподілу доходів з метою їх вирівнювання.

Основними цілями на сучасному етапі розвитку соціальної політики є: максимальне збереження фізичного, інтелектуального, духовно-етичного потенціалу країни, формування ефективної системи трудової мотивації, яка відповідає вимогам легального ринку, орієнтована на позитивне розширене відтворення «людського капіталу» України. Збереження генофонду країни та цілісності її меж повинно стати основною метою державної соціальної політики на сучасному етапі.

Успіх економічних реформ у кризовій ситуації перехідного періоду залежатиме від проведення ефективної соціальної політики, адже без поліпшення рівня життя людей неможливо сформувати масову і, головне, надійну соціальну базу розвитку економіки на шляхах ринкових реформ. Соціальна політика держави має носити активний характер, не зводиться тільки до заходів соціального захисту за рахунок бюджетних коштів. Держава має сприяти розширенню кола осіб, здатних до особистої відповідальності за результати власних економічних дій, іншими словами, сприяти зменшенню кількості соціальних груп, які потребують зовнішньої опіки.

Щоб визначити основні напрями, завдання та принципи, на яких базується реалізація соціальної політики України, потрібно керуватися тезами, закладеними в Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» – документі, який визначає напрями та пріоритети розвитку України на період до 2020 р. й є «ідейною доктриною» реалізації соціальної політики України на найближчі роки.

Стратегія сталого розвитку України є програмним документом довгострокової дії, який ґрунтується на сучасних міжнародних принципах співіснування людства та довкілля і в якому визначається мета, завдання та пріоритетні напрями поступального розвитку українського суспільства на шляху забезпечення збалансованості економічних, соціальних та екологічних чинників [4].

Сталим є розвиток, який задовольняє потреби суспільства, не ставлячи під загрозу спроможність майбутніх поколінь задовольняти свої потреби [4].

Сталий розвиток – це система взаємоузгоджених управлінських, економічних, соціальних, природоохоронних заходів, спрямованих на формування системи суспільних відносин на засадах довіри, партнерства, солідарності, консенсусу, етичних цінностей, безпечного навколишнього середовища, національних джерел духовності. В основі сталого розвитку лежать невід’ємні права людини на життя та повноцінний розвиток [4].

Пріоритетним напрямом сталого розвитку є оптимізація життєдіяльності людства в умовах безпечного природного середовища і гармонійних відносин як усередині суспільства, так і між окремими спільнотами [4].

Основні напрями соціальної політики як на державному, так і регіональному рівні є складовою

частиною ідеології державного будівництва, яка націлена на забезпечення прав і свобод людини, інтеграцію суспільства навколо національної ідеї, відтворення соціальних цінностей, соціальне партнерство, розвиток демократичних інститутів самоврядування у суспільстві, формування державної стратегії для зупинення тенденції моральної та духовної деградації суспільства [2].

Отже, основними напрямками соціальної політики в Україні на сучасному етапі розвитку є:

- політика у сфері доходів населення, яка передбачає встановлення соціальних стандартів життя, параметрів життєвого рівня, забезпечення зростання заробітної плати;

- політика зайнятості та охорони праці, яка передбачає законодавче встановлення засобів охорони праці, видів і форм соціального страхування, забезпечення повної продуктивної зайнятості населення, запобігання безробіттю;

- соціальний захист, що передбачає визначення та встановлення параметрів пенсійного забезпечення та інших видів соціального страхування, соціальної допомоги, соціального обслуговування, а також соціальних пільг і гарантій;

- демографічна політика, яка передбачає стимулювання репродуктивного зростання населення, державну допомогу сім’ї, регулювання міграційних процесів;

- політика розвитку соціальної сфери: культурна, мовна, релігійна, молодіжна, рекреаційна політика, охорона здоров’я, у сфері освіти, науки тощо.

Основними завданнями соціальної політики України є:

- гарантування конституційних прав громадян на працю, соціальний захист, освіту, охорону здоров’я, культуру, житло;

- досягнення гідного рівня матеріального добробуту й умов життя людей;

- зниження рівня майнового розшарування населення, подолання бідності;

- забезпечення повної продуктивної зайнятості населення, підвищення якості і конкурентоспроможності робочої сили;

- орієнтація державної політики на сім’ю, забезпечення прав і соціальних гарантій сім’ям;

- забезпечення підтримки соціально найуразливіших верств населення;

- формування громадянського суспільства, забезпечення у ньому політичної стабільності та взаєморозуміння;

- розвиток духовності, культури, моральних засад, інтелектуального потенціалу Українського народу;

- збереження і зміцнення демографічного та трудового ресурсного потенціалу країни; стабілізація демографічної структури суспільства;

- розвиток соціальної інфраструктури;

- зміцнення фізичного здоров’я нації;

- оптимізація соціальної структури суспільства;
- встановлення гарантій забезпечення рівних можливостей для досягнення матеріального, екологічного і соціального благополуччя;
- зниження рівня безробіття населення і забезпечення продуктивної зайнятості;
- забезпечення стабільності суспільної системи;
- розвиток системи освіти, просвіти та поширення інформації з питань сталого розвитку.

У ринковій економіці не варто перебільшувати роль державних соціальних програм (суспільних фондів споживання). Розширення суспільних фондів споживання знижує стимулюючу роль доходів, оскільки з кола засобів життєзабезпечення, які можна було б придбати за гроші, випадають важливі соціальні блага і послуги. Державна система соціального захисту повинна відігравати підпорядковану роль і мати адресний характер, тобто стосуватися переважно особливо неімущих верств, незабезпеченої частини населення.

Але, незважаючи на перешкоди, сьогодні країна визначила такі стратегічні напрями розвитку соціальної політики:

- збільшення уваги на демографічну політику держави, яка виконуватиме функцію регулювання психологічної схильності людей до тієї чи іншої демографічної поведінки, яка водночас потребуватиме соціального захисту і допоможе розв'язати низку питань соціальної політики;
- створення екологічно та соціально безпечних умов життя;
- захист громадян від інфляції за допомогою своєчасної індексації доходів;
- обмеження безробіття та стимулювання зайнятості населення;
- погашення заборгованості із заробітної плати та соціальних виплат;
- розвиток соціальної інфраструктури, створення умов для виховання, освіти, духовного розвитку дітей, молоді тощо [1].

Таким чином, поступальний та динамічний розвиток України сьогодні повинен орієнтуватися на соціалізацію економічної системи з найповнішим урахуванням потреб, інтересів населення, його стимулів до продуктивної трудової діяльності для реалізації власного професійно-кваліфікаційного потенціалу, всебічного розвитку, одержання гідної винагороди за результати праці. Пріоритетність вирішення соціальних завдань логічно впливає з об'єктивної необхідності створення умов для динамічного, збалансованого соціально-економічного розвитку регіонів України, їх оптимальної інтеграції до світового економічного простору, який висуває нові вимоги до процесу відтворення населення, формування соціально-трудових відносин, розвитку всіх сфер життєзабезпечення населення та його основного складника – робочої сили. У зв'язку із цим необхідно трансформувати

функції держави в управлінні соціальним розвитком; еволюція сучасних методів державного регулювання повинна відбуватися у напрямі зростання їх гнучкості, зміщення акцентів із регламентуючих та обмежуючих заходів на суто стимулюючі.

Висновки з проведеного дослідження.

Вивчаючи й усвідомлюючи проблеми соціальної сфери України на шляху до майбутнього, визначаємо, що поступальний та динамічний розвиток країни повинен орієнтуватися на соціалізацію економічної системи з найповнішим урахуванням потреб, інтересів населення, його стимулів до продуктивної трудової діяльності для реалізації власного професійно-кваліфікаційного потенціалу, всебічного розвитку, одержання гідної винагороди за результати праці.

Пріоритетність вирішення соціальних завдань логічно впливає з об'єктивної необхідності створення умов для динамічного, збалансованого соціально-економічного розвитку регіонів України, їх оптимальної інтеграції до світового економічного простору, який висуває нові вимоги до процесу відтворення населення, формування соціально-трудових відносин, розвитку всіх сфер життєзабезпечення населення та його основного складника – робочої сили. У зв'язку із цим необхідно трансформувати функції держави в управлінні соціальним розвитком; еволюція сучасних методів державного регулювання повинна відбуватися у напрямі зростання їх гнучкості, зміщення акцентів з регламентуючих та обмежуючих заходів на суто стимулюючі.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Антонюк П.П. Соціальна безпека: значення та необхідність дослідження за умов динамічного середовища. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2012. № 3. Т. 2. С. 185–188.
2. Зайцев Ю.К. Основні принципи формування концепції та моделі соціально-економічного розвитку України в умовах перехідного періоду. *Стратегія економічного розвитку України*. 2003. Вип. 5. С. 15–23.
3. Лопушняк Г.С. Державна соціальна політика як передумова економічного розвитку : монографія. Львів, 2011. 372 с.
4. Макарова О.В. Державні соціальні програми: теоретичні аспекти, методика розробки та оцінки : монографія. Київ, 2004. 328 с.
5. Пігуль Н., Люта О., Бойко А. Фінансове забезпечення соціальної сфери в Україні. *Вісник Національного банку України*. 2015. № 1(227). С. 30–35.
6. Крайник О.П., Бліщук К., Лопушняк Г. Соціально-економічний розвиток регіону: механізми державного впливу : монографія. Львів, 2011. 228 с.
7. Третяк В.П. Вплив соціальної сфери на соціалізацію трансформації економіки України. *Актуальні проблеми економіки*. 2009. № 5. С. 94–98.
8. Чалюк Ю.О. Особливості соціальної політики ЄС. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. Вип. 5. Ч. 1. С. 115–118.